Írta: Szabó László
2012. január 03. kedd, 09:12 - Módosítás: 2012. január 03. kedd, 10:50

Örsi Julianna: Jegyzőgenerációk. A vidéki értelmiség szerepe a mezővárosi fejlődésben

Túrkeve, 2011.

A hazai társadalomkutatások körében egyre inkább jelentős helyet foglal el a néprajz. Korunk forrongó, átalakulóban levő, erősen változó társadalmát közvetlen közelről és lényegre törően ragadja meg, s tud a jelenről olyan hiteles és friss képet felvázolni, melyre az élő gyakorlati politika is bízvást építhetne, ha nem kötné meg kezét az oktalan irtózás a hagyományoktól. A társadalomnéprajz főként a vidék társadalmának kutatásában alkot maradandót, s vázol fel szilárd, a gyökerekig leásó komplex képet az egykor volt, természetes módon kialakult társadalom működéséről, felbomlásáról, s a még létező és hasznosítható, értéket is jelentő elemeiről. Az egyes közösségeket, jelenségeket, intézményeket, kapcsolati rendszereket történeti alakulásában, a körülményekhez való mindenkori alkalmazkodásában, módosulásában ábrázolja. Képes bemutatni az egyén, a közösség, a társadalom részvételét egy bonyolult, szerveződő és szervezett működő rendszerben. Anélkül, hogy összevetném az ilyen jellegű néprajzi megközelítés eredményeit más társadalomtudományok módszerével és elért eredményeivel, illetve mérlegelném gyakorlati alkalmazhatóságát, csupán megjegyzem, hogy a hagyományok jelentőségét lebecsülő divatos felfogás miatt csak sajnálhatjuk, hogy a gyakorlati politika ezeket az eredményeket nem igen ismeri, s ezért nem is élhet a számára tálcán kínált lehetőségekkel.
Mindezeket azért írom le, mert azt szeretném elérni, hogy a bemutatott könyvet ilyen szempontok szerint is mérlegelje az olvasó!

Örsi Julianna Jegyzőgenerációk. A vidéki értelmiség szerepe a mezővárosi fejlődésben című 288 lapos munkája egyik mozaikköve annak az évtizedek óta folytatott munkának, amely képet ad a Nagykunság törökkor utáni társadalmi alakulásáról az Alföld középső részén. Kötetek, tanulmányok, konferenciák, múzeumi kiállítások és gyűjteményi anyag széles térsége öleli körül ezt a kötetet, s teszi Túrkevét és a szerző munkásságát a magyar társadalomnéprajzi kutatások fontos műhelyévé, emeli a cím alapján talán periférikusnak tűnő témát a társadalomkutatás és a politikai aktualitás szintjére.
Aki a Nagykunság, illetve a Jászkunság utolsó három évszázada néprajzi szempontú kutatásába vág bele, annak tudnia kell, hogy bármely terület feltárását kezdi is el, az országnak olyan területére lépett, ahol a múlt, a jász-, a kun – és a magyar etnikai tudat, a történeti múlt, az ezt kifejező szimbólumok tisztelete, a közösség valós megélése, a hagyományok tisztelete és életben tartása, az önerőből kivívott kiváltságok emléke a mindenkori jelen aktív hatóereje. A közösségért való tenni akarás, a közösséghez való tartozás cselekvésekben megnyilvánuló állandó meg-megújítása természetes és elvárt magatartási forma. Ezek nélkül az itt élőt nem tekintik ma sem teljes jogú polgárnak, közösségi embernek. Ezeknek a normáknak az ismerete, elfogadása, teljesítése alapján ítélnek meg valakit, fogadnak be, rekesztenek ki. Az ország

polgárai között magukat, társadalmi helyzetüket, szerepüket, műveltségüket sokra tartják és az átlag fölötti társadalmi helyzetűnek tekintik. Magukat még a tanyasiak is városlakóknak tekintik, úgy fogván fel a redempcióban (1745) önerőből megszerzett jogaikat, mint a hazai polgárosodás útján megtett első lépést. Ma, amikor a posztszocialisa korszakban nem találja az ország népe helyét és önmagát, a jászok és kunok büszkén építenek továbbélő, a polgári korszakban modernizálódott etnikai, történeti és társadalmi tudatukra, s ebből minden téren előnyük származik.
Modernizálódott etnikai, történeti és társadalmi tudatot említettem, s azt, hogy polgároknak, városlakóknak tekintik magukat még a külterületen élők is. Ez azt jelenti, hogy nem csupán a hagyományok spontán továbbéléséről van szó, hanem kívülről is alakított, átgondolt öntudat formálódásról is. A várost irányító helyi értelmiség tudatos közbeavatkozásáról, a hagyományokat tovább gondoló, a helyzethez mindig hozzá igazított tudatformálásról, s ennek a szélesebb közösségben való elterjesztéséről. Literátus emberek, a mindenkori értelmiség átgondolt vagy ösztönös munkájának hatásáról van szó. Arról, amely a kor követelményeinek megfelelően minduntalan elhangzott a templomi szószékről, a néptanítói katedráról, a megszervezett népünnepélyek (nádor- és főkapitányi látogatások, követválasztások, évfordulók, sorozások) szónokainak szájából, s amelyet érvényre juttattak a helyi rendeletek és törvényhozás, a támogatott elöljáróság, a közösségi élet tekintélyes családjai életformájukkal, példaadó magatartásukkal.
Örsi Julianna apró részletekbe menően mutatja be az olyan karcagi családok történetét, amelyek a közösség írástudó deákjait, jegyzőit, egyéb helyi hivatalokat, illetve felelős kerületi, sőt országos tisztségeket töltöttek be, formálták, alakították, sőt személyes alkotó munkájukkal gyarapították a közösség egészét. Ezek a családok mély nyomot hagytak a város és a Nagykunság gazdaságának, kultúrájának egészén. Láthatjuk, hogy tudatosan készültek arra, hogy fiaik műveltségre, a családhoz méltó életre, a közösség irányítására készüljenek fel, irányítsák a város vagy akár a Kerület politikáját, átlássák a mindenkori viszonyokat, megfelelő tájékozottságra tegyenek szert, s nem utolsó sorban fejlesszék a családi gazdaságot, biztosítsák annak stabilitását. A debreceni kollégiumhoz kötődő jogi, teológiai, tanári és tanítói végzettségű emberek azonos szemléletű, világnézetű, így egységesen gondolkodó nagykun értelmiséget képeztek, akik szervesen illeszkedtek, s közös nyelvet beszéltek a Tiszántúl nagyobb részének értelmiségével. Bejáratott utak, kialakult kapcsolatok voltak családonként és a tágabb szellemi világban. Nem véletlen, hogy Csokonai Karcagon, Tiszafüreden, Debrecenben is egyaránt otthon volt, miként majd Móricz Zsigmond, s kis hőse Nyilas Misi, akinek útja Szatmár-Debrecen-Kisújszállás útvonalat rajzol ki. A Kollégiumban kötött barátságok, családi kapcsolatok, a protestáns szellemiség egyik helyen karcagi nagykun, másik helyen hajdú tartalommal telítődhet, de a polgárosodó paraszti világ értékeit mindenünnen felszívja, s kialakítja azoknak a családoknak generációkat átfogó rendjét, amely hordozza a nagykun öntudatot és ma is képes értékké alakítani.
Különösen gazdag anyaggal van jelen az idegenből Karcagra került, de nagykunságivá lett Varró család, melynek tagjai közül több, a város életét meghatározó helyi politikus épp úgy kikerült, mint templomépítő, szépíró és irodalomtörténész, korai folklórgyűjtő, híres prókátor, 48-as lovaskapitány, országgyűlési követ. Eközben képet kapunk arról, hogyan épül be a jövevény, de a redempcióban már résztvevő betelepült család Karcag társadalmába kiterjedt rokonsága révén, kikkel, milyen módon és miként töltötte diákéveit, milyen feladatokkal kellett egy nótáriusnak megküzdeni.
A másik igen részletesen bemutatott Zemplén megyéből beszármazott Laczka család története

inkább a Kerületen belül befutható pályaív miatt tanulságos. Laczka János közéleti tevékenysége, gazdálkodása, családi élete, településen belüli kapcsolatrendszere tekintetében figyelemre méltó. S az, hogy bár a Kerületen belül a nemesség visszaszorítása, semmint pártolása a jellemző, a nagykun kapitánnyá lett Laczka János mégis fontosnak tartja az armális megszerzését is, miközben maga ízig-vérig nagykunnak tekinti magát, s akként is él.
A szerző a kötet bevezető sorait így zárja: *„Könyvünk elsősorban a Varró család történetét mutatja be, de más nagykunsági értelmiségiekre is kitér, főleg azokra, akik kapcsolatba kerültek a Varró családdal (a karcagi Kálmán, a kisújszállási Illéssy család). A könyvben adatokat találunk a karcagi-túrkevei Laczka, a karcagi Kálmán, a kisújszállási Illéssy, a karcagi Ácsi Uj családra és másokra vonatkozóan is.”*
A kötet záró tanulmánya inkább csokorba szedett rövid megismétlése az addigiaknak (A vidéki értelmiség szerepe a mezőváros fejlődésében). Ez korántsem aknázza ki azokat a lehetőségeket, amelyek a családtörténetek olvasása során felvetődnek az olvasóban. Szemléletes családfák, dokumentumok segítik a gyorsabban tájékozódni akaró olvasót.

Szolnok, 2012. január 2.